

Nodirbek SAYFULLAYEV,
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat
instituti rektori,
professor

NAVOIY DAHOSI SAHNADA

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi kunda mamlakatimizda teatr san'atiga qaratilayotgan e'tibor, amalga oshirilayotgan islohotlar hamda ularning ma'naviy hayotdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostoni asosida sahnalashtirilgan spektakl misolida mumtoz adabiyotning sahna talqini, uning falsafiy-estetik mohiyati hamda yosh avlod tarbiyasidagi o'rni yoritib berilgan. Shuningdek, spektaklning rejissyorlik yechimi, aktyorlik ijrosi, musiqiy va badiiy bezagi tahlil qilinib, asarning tomoshabin ruhiyatiga ta'siri ochib beriladi. Maqolada teatr san'atining milliy o'zlikni anglash, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash va komil inson tarbiyasidagi o'rni alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: teatr san'ati, Alisher Navoiy, "Layli va Majnun", spektakl, ma'naviyat, mumtoz adabiyot, sahna talqini, rejissura, aktyorlik mahorati, tasavvuf, milliy qadriyat, ma'naviy tarbiya, o'zbek teatri, badiiy yechim, madaniyat.

Аннотация. В данной статье анализируются внимание, уделяемое театральному искусству в нашей стране на современном этапе, проводимые реформы и их значение в духовной жизни общества. В частности, на примере спектакля, поставленного по поэме Алишера Навои «Лейли и Меджнун», раскрываются сценическая интерпретация классической литературы, её философско-эстетическая сущность и роль в воспитании молодого поколения. Также рассматриваются режиссёрское решение спектакля, актёрское исполнение, музыкальное и художественное оформление, а также их воздействие на духовный мир зрителя. В статье особо подчёркивается роль театрального искусства в осознании национальной идентичности, укреплении духовно-нравственных ценностей и воспитании гармонично развитой личности.

Ключевые слова: театральное искусство, Алишер Навои, «Лейли и Меджнун», спектакль, духовность, классическая литература, сценическая интерпретация, режиссура, актёрское мастерство, суфизм, национальные ценности, духовное воспитание, узбекский театр, художественное решение, культура.

Abstract. This article analyzes the attention paid to theatrical art in our country today, the reforms being implemented, and their significance in the spiritual life of society. Specifically, using the example of a play based on Alisher Navoi's poem "Leyli and Majnun," it reveals the stage interpretation of classical literature, its philosophical and aesthetic essence, and its role in educating the younger generation. The article also examines the production's direction, acting, musical and artistic design, and their impact on the audience's spiritual world. The article particularly emphasizes the role of theatrical art in fostering national identity, strengthening spiritual and moral values, and cultivating a harmoniously developed individual.

Keywords: theatrical art, Alisher Navoi, Layli and Majnun, performance, spirituality, classical literature, stage interpretation, directing, acting skills, Sufism, national values, spiritual education, Uzbek theatre, artistic solution, culture.

Bugun mamlakatimizda Muhtaram Yurt-boshimiz rahnamoliklari ostida barcha sohalar qatori madaniyat va san'at tizimini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish bo'yicha ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada sohaning moddiy-texnik bazasi mustahkamlanib, kadrlar salohiyati oshib bormoqda hamda xodimlarning ijodiy mehnati munosib rag'batlantirilmoqda.

Mazkur islohotlar natijasida madaniyat va san'at sohasi sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilmoqda, jamiyatda ma'naviy muhit yuksalmoqda, ijodkorlar uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda hamda milliy madaniyatning raqobatbardoshligi oshmoqda. Shu bilan birga, tarixiy merosni asrash va zamonaviy infrazuzilmani rivojlantirish orqali madaniy turizm kengayib, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotga ham sezilarli hissa qo'shmoqda.

Teatr san'ati – shunchaki sahnadagi tomosha emas, balki insoniyatning o'zini anglash vositasi va yuksak ma'naviyat maskanidir. Unda hayotiy voqealar, insoniy tuyg'ular va jamiyatdagi dolzarb masalalar jonli ijro orqali tomoshabin qalbiga yetkaziladi.

Kino, televideniye yoki internetdan farqli o'laroq, teatrdan aktyor va tomoshabin o'rtasida bevosita ruhiy aloqa o'rnatiladi. Tomosha davomida yuzaga keladigan energiya almashinuvi insonni chuqur mulohaza yuritishga, yaxshilikni yomonlikdan ajratishga chorlaydi. Shu boisdan ham, teatr asrlar davomida o'z jozibasini yo'qotmay, ma'naviy poklanish va tarbiya o'chog'i bo'lib kelmoqda.

So'nggi yillarda yurtimizda teatr san'ati rivojiga qaratilayotgan e'tibor va g'amxo'rlik natijasida sohaning rivojlanish sur'ati sezilarli darajada oshdi. Yangi tashabbuslar, zamonaviy yondashuvlar va tizimli islohotlar nafaqat ichki imkoniyatlarni kengaytirmoqda, balki xalqaro maydonda ham sohaning mavqeini mustahkamlamoqda.

2024-yil 22-noyabr kuni qabul qilingan "Teatrlarning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Qarori soha taraqqiyotida yangi davrni boshlab berdi.

Ushbu hujjat asosida "Milliy qahramon" va "Inson qadri uchun" mavzularida spektakllar yaratish, dramaturg va rejissyorlar uchun maxsus mukofotlar joriy etish, ta'lim va amaliyot uyg'unligini kuchaytirish, ilmiy-tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash, teatr jamoalari faoliyatini reyting asosida baholash, nodavlat teatrlarni rag'batlantirish, hududlarda gastrol va madaniy

xizmatlarni kengaytirish, shuningdek, soha xodimlarini KPI asosida moddiy rag'batlantirish va iqtidorli yoshlarni tanlash hamda tayyorlash tizimini takomillashtirish kabi ko'plab ustuvor vazifalar belgilandi.

Buning samarasini biz yurtimiz teatrlarida bir qator jiddiy mavzudagi yuksak saviyali spektakllar sahnalashtirilayotganida ko'rmoqdamiz.

2026-yilning 18–19-aprel kunlari O'zbekiston davlat drama teatrida premyerasi bo'lgan buyuk shoir va mutafakkir bobomiz Alisher Navoiyning bebaho adabiy merosi – "Layli va Majnun" dostoni asosida sahnalashtirilgan spektakl muhim madaniy voqelik bo'ldi.

Bugungi globallashuv davrida turli begona g'oya va madaniy ta'sirlar kuchayib borayotgan bir sharoitda, Navoiy merosi yosh avlodning ma'naviy dunyosini boyituvchi, milliy o'zlikni asrashga xizmat qiluvchi bebaho manba sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Bu meros insonni yuzaki ko'ngilochar narsalardan ko'ra, chuqurroq mushohada yuritishga va hayotning mazmuni haqida teran o'ylashga undaydi.

Mumtoz adabiyotimiz durdonalarining teatr sahnasiga olib chiqilishi nafaqat madaniy merosni saqlash, shuningdek, uni xalqchil tilda qayta jonlantirish vositasidir. Sahnadagi har bir chiqish orqali xalqimizning necha asrlik qadriyatlari, milliy o'zligi va ma'naviy ildizlari zamonaviy avlod uchun yangitdan kashf etiladi.

G'oya muallifi va adabiy maslahatchi O'zbekiston xalq yozuvchisi Xayriddin Sulton, inssenirovka muallifi – Ikrom Iskandar, sahnalashtirish badiiy rahbari – O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi Olimjon Salimov, sahnalashtiruvchi rejissyor – Asqar Xolmo'minov kabi professional ijodkorlar mehnatining mahsuli bo'lgan ushbu asar jamoatchilikda katta qiziqish uyg'otdi.

“Layli va Majnun” dostoni shunchaki ikki yoshning fojiaiy muhabbati haqidagi qissa emas, balki inson ruhining yuksalishi va ma’naviy kamolot bosqichlarini yoritib beruvchi yuksak falsafiy asardir.

Unda Qaysning Majnunga aylanish jarayoni – insonning o‘z nafsini jilovlashi, dunyoviy manfaatlaridan voz kechib, ilohiy ishq va mutlaq haqiqatga intilishi ramziy tilda bayon etilgan. Majnunlik sahrodagi uzlatda yashashi uning ichki olamidagi hayvoniy sifatlarni yengib, komil inson darajasiga ko‘tarilganidan dalolat beradi.

Asar insonni sadoqat, hayo va qat’iyat kabi oliyjanob fazilatlar ruhida tarbiyalaydi. Layli siymosidagi iffat va sabr, Majnun obrazidagi cheksiz fidoyilik va ahdga sodiqlik har bir davr kishisi uchun o‘ziga xos axloq maktabi bo‘lib xizmat qiladi.

Navoiy ushbu doston orqali insonning haqiqiy qiymati uning tashqi ko‘rinishi yoki ijtimoiy kelib chiqishi bilan emas, balki qalbining pokligi va ezgu g‘oyalar yo‘lidagi ruhiy matonati bilan o‘lchanishini uqtiradi.

Spektaklning o‘ziga xos tomoni – unda Alisher Navoiy obrazining roviy sifatida ishtirok etishidir. Bu tomoshabinlarga Navoiy bobomizning ichki kechinmalarini ko‘rsatib berish imkonini yaratilgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, sahna imkoniyatlari yetmaydigan muhim nuqtalarga roviy orqali alohida e’tibor qaratilgan. Spektaklda Navoiy tilidan uning turkiy til qudrati va bu tilda yuksak asar yaratish ishtiyoqi haqidagi mashhur baytlari yangraydi.

Bu esa mutafakkir bobomizning nafaqat ishq kuychisi, shu bilan birga, milliy tilimiz va davlatchiligimiz fidoiysi bo‘lgani yana bir bor namoyon bo‘ladi. Spektaklni ko‘rgan tomoshabin uning ayni shu jihatlariga e’tibor qaratishi joiz.

Mazkur spektakl tomoshabindan muayyan ma’naviy tayyorgarlikni talab etadi. Zero, asarni Navoiy ijodidagi ramziylik hamda tasavvufiy kechinmalarni anglamay turib tomosha qilgan inson, uni Shekspir asarlari ruhida yaratilgan fojiali sevgi qissasi sifatida qabul qilishi mumkin. Aslida esa, bu asar inson ruhining yuksaklikka intilishi, ilohiy ishq va komillik ifodasi sifatida talqin etilgan.

Mazkur spektaklni Shekspirning “Romeo va Julietta” fojiasiga qiyoslash mumkin, biroq ularning mohiyati o‘rtasida ulkan tafovut mavjud. Shekspir tragediyalarida insoniy taqdiralar real hayotiy chizgilar va ehtirosalar fonida tasvirlansa, Navoiy dostonlarida falsafiy mushohada va komil inson g‘oyasi ustuvordir. Bu asarlar shunchaki sevgi qissasi emas, balki ramziy ma’nolar silsi-

lasi orqali inson ruhini poklikka, ma’naviy yuksaklikka chorlovchi bir da’vatdir.

Rejissyor ilohiy ishq haqidagi doston – “Layli va Majnun”ni sahnalashtirar ekan, bejizga uni “Romeo va Julietta” bilan qiyosan sahnalarini qurmagan. Spektakldagi qahramonlarning niqoblarda chiqishi, Romeoning Juliettaga talpingani kabi Qaysning temir konstruksiya yuqorisidagi Layliga talpinishi, ibn Salom va Tibalt kabi qahramonlarning qiyosiy olinishi kabilar Navoiy dostonining nafaqat Sharq afsonasi, shu bilan birga umuminsoniy qadriyatlar ifodasi ekanini ham anglatadi.

Navoiy dahosi va yuksak badiiyatini sahnaga ko‘chirish oson ish emas. Unga mos sahnaviy ifoda vositalarini topish ijodkorlardan katta mahorat talab etadi. Sintetik san’at bo‘lmish teatrdan har bir komponentning o‘z o‘rnida va yuksak saviyada amalga oshirilishi, o‘zaro uyg‘unlik juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sahna ochilib, uning ko‘ndalangiga har yerida narvonlari mavjud, yuqorisida ishtirokchilarning ijrolari uchun hozirlangan yuzaga ega ikki temir konstruksiya bilan ikkiga ajratilgan. Sahna ichkarisida tomoshabinga g‘ira-shira ko‘rinadigan tarzda ishq kuychilari o‘tirishibdi.

O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Munojot Teshaboyeva hamda artistlar Zarifa Alimqulova, Nodir Begmurodov, Yunus Asqarovlardan iborat bu guruh ijrosidagi hazin qo‘shiqlar, yuraklarni sel qilguvchi nolalar spektaklga ruh bag‘ishlagan bo‘lib, dostonning tub mohiyatini ochishga xizmat qilgan. Umuman, rejissyorning kompozitor Ayepbergen Otegenov bilan hamkorligini samarali bo‘lgan, deyish mumkin.

Spektaklda jaranglagan musiqalarda nafaqat sharqona, shuningdek, Yevropa musiqasi bilan

uyg'un kompozitsiyalar borki, tomoshabinning tasavvurini cheksizliklarga olib ketadi. Sahnaning hech narsasiz faqat g'ildirakli ikki qavatli temirlardan iborat ekani ham, go'yoki, ko'rsatilajak voqealarning bir hudud, bir davr, bir mintaqaga oid emas, bu azal-u abad afsonasi tarzda jonlantirishga imkon bergan.

Sahnalashtiruvchi rassom Mirjalol Xoliqov hamda liboslar bo'yicha rassom Ra'no Xayridinova'larning spektakl badiiy yechimi borasida ishlari ham tomoshabinni e'tiborini o'ziga jalb etadi.

Ssenografiyadagi minimalizm e'tiborni ortiqcha narsalardan saqlab, asosan voqealarga, qahramonlar ruhiyatidagi holatlarga qaratishga yordam beradi. Bunda birgina temir qurilma turli funksiyalarda namoyon bo'lib, spektaklning ramziyligini yanada oshirgan. Ayniqsa, spektakl so'ngida ushbu qurilmaning ikki sevishganning tobuti vazifasini bajargani va ularning qadrini bilmagan barchaning uning tagidan galma-galdan o'tib, go'yo ularni qabrga olib ketilayotgan holatini ifodalaganliklari juda ta'sirli va spektaklning badiiy-g'oyaviy jihatini ochuvchi nuqtadir.

Spektaklda tomoshabinlarning e'tiborini tortuvchi asosiy vosita bu aktyorlar ijrosi hisoblanadi. O'zbekiston xalq artisti Aziza Begmatova, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artistlar – Ilhom Berdiyev, Madina To'xtayeva, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi Egamberdi Rahimov, shuningdek, Sirojiddin Sattorov, Nodir Muhammadjonov, Bekzod Zokirjonov, Husniya To'ramurotova, Buoysha Ibrohimova, Po'lat Normatov, Yunus Asqarov, Shukurjon So'fiyev kabi iste'dodli aktyorlar tomonidan ijro etilgan rollar spektaklning badiiy ta'sirchanligini yanada oshishishiga xizmat qilgan. Har bir aktyorning obrazga chuqur kirib borishi, sahnadagi tabiiy harakatlari va his-tuyg'ularni ishonarli ifodalashi e'tirofga loyiq.

Ushbu spektakl premyerasi o'zbek teatr san'atining kelajagiga bo'lgan yuksak umidni jonlantirdi. Zero, ushbu spektakl zabardast rejissyor Bahodir Yo'ldoshevning hammaslagi rassom Georgiy Brim bilan tandemdagi ko'plab ishlari, jumladan, Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostoni asosida (Shuhrat Rizayev inssenirovkasi) sahnalashtirilgan "Iskandar" spektaklini teatr muxlislari yodiga soldi. Har ikkala spektaklda ham tasavvufiy falsafa, inson umri va uning mazmuni borasidagi mushohada yorqin namoyon bo'ladi.

Shuningdek, Asqar Xolmo'minov ushbu spektakl orqali o'zbek teatrining rejissyorlik an'analari tiklaganday bo'ldi. Shu o'rinda, bunday

xulosalar tasodifiy emasligi va teatr san'atining rivoji uchun yetuk rejissyorlar yetishtirib berish muhim ekani anglab, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutida rejissyorlarni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratib kelinayotganini ta'kidlash joiz.

Bu borada O'zbekiston san'at arbobi Olimjon Salimov, O'zbekiston xalq artisti Valijon Umarovlarning talaba yoshlarga saboq berish uchun institutga jalb etilganligi ta'kidlangan ezgu maqsadlarning ifodasi, deyish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, teatr sahnasidagi mumtoz obrazlar jamiyatda oliyjanob fazilatlar va yuksak estetik didning tantana qilishiga xizmat qiladi. Ushbu spektakl tomoshabin uchun chinakam ma'naviy ozuqa va milliy g'urur manbai bo'lib qolgusidir.

Yana shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi murakkab va tezkor axborot oqimlari davrida teatr san'ati insonni ichki sukunatga, tafakkur va mushohadaga chorlaydigan noyob makon sifatida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ayniqsa, mumtoz merosimizni sahna talqinida namoyish etish orqali yosh avlod ongida milliy o'zlikni mustahkamlash, ularni yuksak ma'naviy qadriyatlar ruhida tarbiyalash imkoniyati kengaymoqda. "Layli va Majnun" kabi asarlar sahnada jonlanar ekan, ular nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki inson qalbida ezgulik, sadoqat va poklik kabi tuyg'ularni uyg'otib, jamiyat ma'naviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bu sahna asarini ko'rgan har bir tomoshabin, Navoiyni o'qigan bo'lsa, tasavvurlari yanada teranlashadi, bordi-yu chuqur o'rganmagan

bo'lsa, uni o'rganishga ishtiyoqi oshadi. Provardida esa ham teatr, ham adabiyotga oshno bo'ladi.

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, teatr jamoalari zimmasiga yanada katta mas'uliyat

yuklanadi. Har bir sahna asari tomoshabinga nafaqat zavq, balki fikr, savol va ichki o'zgarish olib kelishi lozim. "Layli va Majnun" spektakli ana shunday asarlar sirasiga kirib, tomoshabinni o'z ruhiy olamiga nazar tashlashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Teatrlarning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-399-son Qarori. – Toshkent, 2024-yil 22-noyabr.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. 9-jild: Layli va Majnun. – Toshkent: Fan, 1992. – 360 b.
3. Alisher Navoiy. Xamsa: Layli va Majnun (Noshir: S. Rafiddinov). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2006. – 256 b.
4. Haqqulov I. Tasavvuf va she'riyat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991. – 184 b.
5. Sharafiddinov O. Cho'lponni anglash. – Toshkent: Yozuvchi, 1994. – 160 b.
6. S. Tursunboyev. O'zbek teatri tarixi: o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2007. – 186 b.
7. Qodirov M. Navoiy va sahna san'ati. – Toshkent, 2000.
8. O'zbekiston davlat drama teatri. "Layli va Majnun" spektakli: premyera dasturi va sahna materiallari. – Toshkent, 2026.
9. Sulton X. Qish ichra bahor // O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – 2022. – 1-yanvar. – B. 1–2.